

Nitqimizdə omonim sözlər mühüm yer tutaraq linqvistik hadisə kimi dilin öz səs tərkibinə görə müəyyən inkişaf dövrlərində oxşarlıqları olan mənaca müxtəlif sözlərdir. Bu hadisə bir dilə aid deyil, bütün dillərə xas olan xüsusiyyətdir. Hər bir xalqın nitqində işlənən omonimlərin özünəxas xüsusiyyətləri mövcuddur. “Bu, həm müxtəlif və həm də eyni sistemli dillərə şamil olunur. Türk dillərinə gəldikdə isə, hər bir türk dilinin omonimlər sistemi vardır. Lakin onlar tam eynilik təşkil etmir. Türk dillərinin nəşr olunmuş lüğətlərini bir-biri ilə müqayisə etsək, omonimlərdə olan fərqi aydın müşahidə etmək mümkündür” [1].

Omonim sözü yunanca olub, oxşar(homos), ad(onuma)deməkdir. Omonimlərin tədqiqi üçün dilin leksik sistemində olan sözlərin semantik münasibətləri müəyyən olunmalıdır. Çünki çoxmənalı sözlər də, omonimlər kimi eyni səs tərkibinə malik olub, müxtəlif mənalar ifadə edir. Halbuki, çoxmənalı sözlərlə omonimlər formaca bir-birinə yaxın olsa da, onların arasında ciddi fərq vardır. “Anlayışlar ərsəyə gəldikdə, həmin anlayışları adlandırmaq zəruri hala çevrilir və hər bir anlayış üçün yeni söz yaratmaq və bu cür sözləri yadda saxlamaq insanlar üçün mürəkkəb bir məsələyə çevrilmişdi. Bu səbəbdən dolayı, yeni mənalarla dair anlayışların köhnə sözlərlə ifadə olunması hadisəsini müşahidə edə bilərik. Ona görə də, əksər sözlərin birdən artıq mənası olur. Məhz, “nitqdə söz hər dəfə mənalarının birində çıxış edir. Mətn sözün mənasını müəyyənləşdirir və dəqiqləşdirir” [7, s. 141].

Çoxmənalı sözlərdə mənaların sayından asılı olmayaraq, bunlardan biri və ya bir neçəsi, onun nominativ mənasını təşkil edir. Yəni, çoxmənalı sözlərdə əsas yeri onun bir və ya bir neçə mənası tutur və bu mənalar sözün həqiqi mənasını ifadə edir. Həqiqi mənaların ətrafında olan ikinci dərəcəli mənalar isə sözün məcazi mənaya keçməsi ilə bağlıdır. Çünki, məcazi mənənin mövcudluğu nominativ mənasız mümkün deyil [8].

Sözün mənaları arasında assosiativ əlaqəni, aralıq cəhətləri hiss mümkün olduqda, həmin söz çoxmənalı, bu, mümkün olmayanda isə omonim olur. Çoxmənalı sözün leksik-semantik variantı əlaqədar mənanı itirdiyi zaman həmin sözün müvafiq vahidi omonimə çevrilir. Məna əlaqəsi sözün mənaca ayrılması, əlaqənin qurulması, itməsi ilə müəyyən edilir. Bu sözlərin hüdudu dəyişkən olduğundan çoxmənalı sözlərdən törəyən omonim sözlər məna əlaqəsinin izlərini müəyyən müddətdə özündə saxlayır [9].

Çoxmənalılığın əksi olan təkmənalılıq sözlərin bir məna ifadə etməsi imkanına malikdirsə, çoxmənalılığı sözün bir neçə mənada işləmə bilməsi kimi başa düşmək lazımdır. Sözü çoxmənalılığı müəyyən mətn daxilində meydana çıxır. “Çünki söz təkiyədə işləndikdə onun bütün məna çalarlığının kompleksini ifadə edən mücərrəd bir formadan, səs kompleksindən başqa bir şey deyildir” [2, s. 19].

“Omonimləri çoxmənalı sözlərdən fərqləndirərkən onların söz yaradıcılığında iştirakına fikir vermək lazımdır. Omonim sözlər başqa sözlərin yaranmasında baza rolunu oynayır(4). Digər tərəfdən çoxmənalı sözün mənalarından biri sözün mənalar sistemindən ayrılıb, müstəqil bir söz kimi də çıxış edə bilər. Bu zaman köhnə sözlə çevrilir. Dildə bu prosedura çoxmənalı sözlərin **omonimləşməsi hadisəsi** deyilir.

Çoxmənalı sözdən əmələ gələn omonim söz öz leksik və qrammatik mənalarına görə törəndiyi sözdən fərqlənir, differensiallaşır. Bunun üçün uzun inkişaf prosesi lazım gəlir. “Çoxmənalı sözlərin əsas və törəmə mənaları arasındakı əlaqə o qədər zəifləyir ki, onu hiss etmək olmur, əlaqə pozulur, mənaca motivləşmə gedir. Bu, omonimlərin yaranması ilə nəticələnir. Omonim söz əsas sözlə məna əlaqəsini itirərək öz növbəsində törəmə mənaların yığılması yolu ilə öz məna həcmi zənginləşdirir” [9].

Bir sıra tədqiqatçılar omonim və çoxmənalı sözlərə morfoloji üsulu tətbiq etməklə, onları bir-birindən ayırmağı təklif edirlər. Eyni sözdüzəldici şəkilçilərin qoşulması ilə yaranan sözlər çoxmənalılıq, müxtəlif sözdüzəldici şəkilçilərin qoşulması ilə düzələn sözlər isə omonimlik bildirir. Məsələn, “al” sözü, qırmızı rəng mənasında və almaq felinin əmr formasında: Gəlin – gəlin olmazmı, **Al**-yaşılı salmazmı, Gəlini evdən qovanın, Evi viran olmazmı. Yaxud, Allahım, Allahım, comərd Allahım, Allah, müxənnətə möhtac eyləmə. Ya ver qismətimi, ya **al** canımı, Allah, müxənnətə möhtac eyləmə. Digər bir nümunədə, Əzizim gözəl ayaz, Göy üzü gözəl ayaz. Əlinə qələmi **al**, Gözəli gözəli yaz.

Nümunələrdən göründüyü kimi, istər sifət, istərsə də fel anlamında işlənən sözdən yeni mənalı törəmə sözlər düzəltmək olur ki, burada da həm çoxmənalılıq, həm də omonimlik yaranır.

Omonim və çoxmənalı sözləri, tədqiqatçılar leksik üsul tətbiq etməklə də, ayırırlar. Belə ki, müəyyən məna bildirən sözü sinonimləri ilə tutuşdururlar. Əgər bu sözlər həmin mənaya sinonim olarsa çoxmənalı, sinonim olmazsa omonim olur. Məsələn, **yel** sözünə mətn daxilində nəzər salaq:

1. Deyirlər, on ildən sonra ulduzların toqquşması nəticəsində “Ayəti-xüsfin” əmələ gələcək, **yel** və su tufanı qopacaq, hamı qırılacaq (M.İsmayılov).

2. Ailəsi bir sahibkarın zirzəmisində yaşadığından uşaqların hamısı **yel** azarına tutulmuşdu. (H.Mehdi)

Başqa nümunələrə nəzər salaq: Əsmə zülüflərim **yellərə** qarşı, Bülbül fəqan edər güllərə qarşı. Gəl məni ağlatma illərə qarşı, Ürəkdə yaralar türlü-türüdür. Və ya, İnsan var ki, acı dikən, İnsan var ki, gülə bənzər. İnsan var ki, yerli qaya, İnsan var ki, **yelə** bənzər. (Bayatılar Ulduz Mürşüdovanın “Rəşid bəy Əfəndizadə və folklor” və Maarifə Hacıyevanın “Türk aşığıları” əsərlərindən götürülmüşdür.)

³⁶ Bakı Dövlət Universiteti. e-mail: hacyeva.78s@mail.ru

Birinci misalda **yel** sözü “**bir tərəfə axın edən hava cərəyanı**”, ikinci misalda “**revmatizm xəstəliyi**” mənasındadır. Birinci **yel** sözünə **külək**, ikinciyə isə **revmatizm** sözü sinonim olur. Beləliklə, eyni cür ifadə olunan bu sözlər müxtəlif anlayışları bildirdikləri üçün omonim sözlərdir. Hər iki üsul omonimlərin müəyyənləşdirilməsində tamamilə özünü doğruldur. Qeyd edək ki, omonimlərin əmələ gəlmə prosesi yeni hadisə deyildir. O, tarixi kateqoriyadır və bütün dillərə xas olan bir hadisədir. Hər bir dilin tərkibinin zənginləşməsində omonimlərin xüsusi rolu olmuşdur. Bu proses qədim dövrlərdən mövcud olmuş və bu günə kimi də davam edir. Folklor nümunələrinə nəzər saldıqda aydın olur ki, şeirdə axıcılıq, əlvanlıq, və nəhayət, cinas yaratmaq xatirinə omonim sözlərdən istifadə olunmuşdur. Məsələn: Mən aşiqəm bir **ay** var, Bir ülkər var bir **Ay** var. Gündə gördüyüm cananı, Görməmişəm bir **ay** var.

Göstərilən nümunədən aydın olur ki, ikinci misrada **Ay “planet, göy cismi”**, birinci və dördüncü misralarda isə “**ilin bölündüyü on iki hissədən hər biri**” nəzərdə tutulur. Göründüyü kimi, bu şeir parçasından cinas yaratmaq məqsədilə omonimlərdən başqa bir şey kimi izah etmək doğru olmazdı.

Bununla belə bəzi tədqiqatçılar omonimləri cinaslarla eyniləşdirmiş, onları cinas kimi izah etmişlər [2, s. 33]. Omonimləri ayrıca bir leksik vahid kimi müəyyən etmək üçün H.Həsənovun onlara verdiyi tərif daha dolğun və əhatəlidir. O yazır: “Omonimlər formaca, tələffüzə və qrafik cəhətdən eyni, mənaca bir-birindən fərqlənən, mənə ümumiliyi və aralarında assosiativ əlavə hiss olunmayan, eyni və müxtəlif mənşəli, eyni və müxtəlif nitq hissələrinə aid sözlərdir” [7, s. 7].

Qeyd etdik ki, omonimlər tarixi kateqoriya olub, ta qədim dövrlərdən mövcud olmuşdur. Zaman keçdikcə dilin lüğət tərkibilə bərabər, omonimlər də dəymiş, inkişaf etmiş, təkmilləşmiş və xeyli artmışdır. Bir tərəfdən yeni məfhumların əmələ gəlməsi ilə əlaqədar yeni ifadə vasitələrinin yaranması, digər tərəfdən sözlərin mənalarının dəyişməsi (daralması və ya genişlənməsi) omonimlərin dildə artmasına təsir göstərmişdir. Bundan başqa müxtəlif dillərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi də omonimlərin artmasında, yaranmasında mühüm rol oynamışdır. Bu baxımdan da omonimləri iki qrupa bölmək olar:

1) Yalnız Türk (Azərbaycan) dili sözlərindən ibarət olan omonimlər. Məsələn:

Üz, isim qrammatik kateqoriyasına aid olub, **sifət**, “**bəniz**” anlamında: Səməd hasarın dibində sıyrıldayan krana yaxınlaşdı, ovcunu su ilə doldurub **üzünə** çırpdı (İ.Hüseynov). Öz adım Xəlildir, köyümüz Hama, Öyərım gözəlim söylərım demə. Qaracaoğlandır ləğəbim, amma, Ağ bəyaz qar kimi **üzüm** var mənım.

Üz – üzmək feilin əmr forması şəklində;Yelkən yuxarı tərəfə üzdükcə, Fəxrəddin də oradakılarla söhbət edirdi (M.S.Ordubadi). Mən Qədirəm, çəmənləri gəzərim, Çiçəklərin ən gözəlin **üzərim**. Nə qaşadır, nə gözəldir. Meylim gözəl **üzədir**. Daima solmaz, tazədir, Bu bizim gülüstanımız.

Gül - Çiçək anlamında: Çıxdım bu aləmi seyrən eylədim, Açılmış baharın **gülü** dağların. Sökülmüş bəndləri cuşu yenilməz, Çağlayıban axar seli dağların. Nə dilərsən haqdan dilə, bələdçi ol doğru yola, Bülbül aşiq olmuş **gülə**, ötər Allah deyə-deyə.

Gülmək feilin əmr formasında: Gül gözəl, bil gözəl, Sən mənimsən, mən sənın. Girit dəftərləri irsal olundu, Haki izzətinə bilə padişahım.Cümlə düşmənlərin bağı dəlindi, Sən gül kimi açıl, **gül** padişahım (Cabbarzadə)

2) Alınma sözlər hesabına yaranan omonimlər. Dilimizdə işlənən omonimlərin müəyyən hissəsi alınma sözlərin payına düşür. Zəruri ehtiyacdən doğan tələbatə görə dilimizə daxil olan belə sözlər, bir tərəfdən dilimizin lüğət tərkibinin zənginləşməsinə səbəb olan amillərdən biri kimi özünü göstərir; digər tərəfdən də omonim sözlər kimi işlədilir. Məsələn: Evimizə su çəkildilər, **qaz** çəkildilər. İsinmədik istisinə. Kor olduq tüstüsünə (Ə.Kərim). Digər nümunəyə diqqət edər: Dövlət dumasını tutmaq istərkən, Uçurdum qolumdan, baz əldən getdi. Cəhd edib ardınca düşmək istədim, Hazır durna ilə **qaz** əldən getdi.

Başqa dillərdən keçən alınma sözləri keçdiyi dildə müəyyən dəyişikliyə məruz qalıb-qalmamasına görə iki yerə bölmək olar: 1. Heç bir dəyişikliyə məruz qalmayan, əslində olduğu kimi işlədilən omonimlər. 2. Fonetik və ya qrammatik dəyişiklik edilməklə işlədilən omonimlər.

Qeyd edək ki, belə sözlər keçdiyi dildə həm dilə daxil olan vaxt, həm də sonralar, tədricən fonetik və ya sözdüzəltmə xüsusiyyətinə məruz qalaraq omonimləşə bilər.

Alınma omonimləri mənşəyi etibarilə əsasən üç yerə ayırmaq olar:

1) Ərəb mənşəli omonimlər; 2) Fars mənşəli omonimlər; 3) Müxtəlif mənşəli, qarışıq tipli omonimlər.Ərəb mənşəli omonimlər: Bəhs (mübahisə) – bəhs (əsrin bir hissəsi).Bina (ev) – bina (özül) – bina (əvvəlcə, əvvəldən).Aləm (kainat) – aləm (çoxlu, xeyli) – aləm (çox maraqlı). Fars mənşəli omonimlər:Bazar (alış-veriş yeri, ticarət mərkəzi) – bazar (istirahət günü).Zər (qızıl anlamında) – zər (nərdə oyun daşı). Bəhrə (keçmişdə kəndlilərdən alınan natural vergi) – bəhrə (məhsul, meyvə). Müxtəlif mənşəli, qarışıq tipli omonimlər:Bal (Azərbaycan (türk), şirin maddə) – bal (farsca, qanad) – bal (fransız dilində rəqs gecəsi) – bal (fransızca dərəcə).Bar (farsca məhsul) – bar (ingiliscə qəlyanaltı). Dad(farsca, fəryad,fəğan)-dad(Azərbaycan(türk) xarici duyğu növlərindən biri-tam).

Omonimlərin əmələgəlmə yolları. Omonimlərin əmələgəlmə yolları, əsasən üç şəkildə qruplaşdırılır. Biz yalnız leksik yolla əmələ gələn omonimləri omonim kimi qəbul edirik. Bu yolla əmələ gələn omonimlərin çağdaş ədəbi dilimizin lüğət tərkibinin zənginləşməsində müəyyən rolu vardır. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinə nəzər saldıqda omonimlərin qədimliyini, lüğət tərkibini zənginləşdirməsi prosesinin şahidi olur. Məsələn: Gözlərim **yaş** iləndir, Ömürüm yaş iləndir, Uzaq yollar möhnəti, Yaxşı yoldaş iləndir.

Göründüyü kimi, misalın birinci misrasında işlənən “**yaş**” sözü, “**göz yaşı**” mənasında, ikinci misrasında isə “**vaxt, zaman (il)**” mənasında işlənmişdir. Burada **yaş** (göz yaşı) – **yaş** (il) omonim cərgələrin üzvlərinin faktik tərkibləri eynidir, eyni şəkildə tələffüz olunur. Hər ikisi bir nitq hissəsinə - ismə aiddir və yazılışlarına görə fərqlənmirlər. Onlar bir-birindən yalnız məndəki mənalara görə seçilirlər.

Beləliklə, “fonetik tərkibləri, qrammatik məna və formaları eyni, ismi mənalara müxtəlif olan omonimlər leksik omonimlər adlanır” (5, s. 26). Buları da nitq hissələrinə görə, əsasən dörd yerə ayırmaq olar: isim, sifət və feil xüsusiyyətlərini daşıyıb bu kateqoriyalara daxil olanlar, eləcə də qarışıq tipli leksik omonimlər. Məsələn: İsimlərdən ibarət leksik omonimlər: Əzizim yanar **dağlar**, Od düşüb yanar **dağlar**, O gözlərə deyir ki, Baxsın bu yana **dağlar**. Yaxud, Yenə cusa gəldi bu dərddli ürək. Sənəmi **dağladı** o qanlı fələk. Bəxtin verdiyinə şükür etmək gerek, Könül çx istərkən az əldən getdi. Başqa bir nümunədə, Aşıq Ömər gəldi isə, Haqq inayət qıldı isə, Fərhad dağı dəldi isə, Mən qoyam **dağı dağ** üstə.

Nümunələrdə **dağ** sözü həm nominativ “yerin dik, yamaclı hissəsi” anlamında, həm də “qəm, kədər, qaynar, qaynamış” mənalarda işlənir. Bu kimi nümunələri istənilən qədər artırmaq mümkün isə də buna ehtiyac görmədik. Sifətlərdən ibarət omonim sözlər: Ömrüm, günüm olub **qara**, Səni axtara-axtara.

Gəlib çıxmışam gör hara, Səni axtara-axtara. Mən insanı **ağ** günlərə səsləyən, Hər könlüdə bir tərənə bəsləyən, Aydan arı diləklərlə bağliyam, Elə bağlı, ürəklərlə bağliyam. (Rəfiq Zəka).

I. Fellərdən ibarət omonim sözlər: Pir sultanım nə **yatarsın**, Qurmuş çarxını dönərsin, Nə qnarsın, nə köçərsi, Qalan dünya deyilmisin. Tellinin əri ölmüşdür və ya bir cinayət yapmış da, həbsxanada **yatır** (C.Hüseyn). Yolun yarısında birdən-birə motor **yatdı**. (H.Mehdi).

II. Qarışıq tipli leksik omonimlər. Belə omonimlərin üzvləri müxtəlif nitq hissələrindən ibarət olur: Libas əndama yaraşır, Əndam uyur libasına.

Ələsgər məcnun olub,

Düşüb Leyli sevdasına.

Sailəm, bir saya **sal**,

Üz döndərmə, bəri, gözəl.

Mən aşiqəm Salyana,

Dara zülfün **sal** yana,

Necəsən. Bir ah çəkim,

Çay quruyub, sal yana.

Yaz gəlib də beş ayları doğunca,

Açılmış bağların gülləri gözəl.

Yaxdı məni Fatimənin nəzəri,

Zülfüdə ayrılmış telləri gözəl.

Allahı seversən, katib, belə **yaz**, Gecə-gündüz şaha eylərəm niyaz. (Aşıq Ələsgər)

Nümunələrdən göründüyü kimi, leksik omonimlər həm eyni, həm də müxtəlif nitq hissələrinə aid olan leksik vahidlərdə özünü göstərir. Qeyd edim ki, rus dilində omonimlər eyni nitq hissəsindən düzələ bilir. Bu fərqli xüsusiyyət də Azərbaycan, ümumiyyətlə, türk dillərinin (ləhcələrinin) zənginliyinə dəlalət edir.

Araşdırıcılardan bəziləri sintaktik səviyyədə omonimliyin olmamasını, digər qrup dilçi-alimlər isə hətta ayrı-ayrı cümlələrində belə omonimliyindən söhbət açırlar.

Böyük rus dilçiləri L.A.Bulaxvski və V.V.Vinoqradov belə fikrə gəlmişlər ki, sintaktik səviyyədə omonimlik ola bilməz və bacardıqca bu ifadədən qaçmaq lazımdır [6, s. 4].

Qeyd etmək lazımdır ki, sintaktik yolla yaranan omonimliyin xüsusi tədqiqata ehtiyacı vardır. Bizim fikrimizcə, Azərbaycan dilçiliyində bu məsələ bu günədək həll edilməmişdir. H.Həsənov tədqiqat əsərində bu üsulla yaranan omonimləri əsasən yanaşma əlaqəsilə cərgə əmələ gətirməsini qeyd edərək bir sıra misallarla fikrini izah edir. Tədqiqatçı qeyd edir ki, **aypara** (bir-iki günlük ay), **aypara** (qadın bəzəyi) sintaktik yolla yaranan omonimlərdir (5, s. 22). Bizim fikrimizcə, burada omonimlik yoxdur. Çünki, qadın bəzəyi kimi işlədilən **aypara** fuquru elə **aypara** (bir-iki günlük ay) şəklindədir və bunlar arasında semantik əlaqə qırılmamışdır. Bu baxımdan da yanaşma əlaqəsi əsasında cərgə əmələ gətirən sintaktik omonimlər mübahisə doğurur. Tədqiqatçının mürəkkəb ixtisarlardan ibarət sintaktik yolla yaranan omonimlərdən bəhs etməsinə gəldikdə isə deyə bilərik ki, ümumiyyətlə, ixtisarlar türk dillərinə xas xüsusiyyət deyil və bu barədə söhbət belə gedə bilməz. Təsədüfi deyildir ki, Azərbaycan dilində bəzən qeyri-elmi ixtisarlara da təsədüf olunur. Digər tərəfdən isə bu tipli ixtisarlar məndə anlaşılmazlıq yaradır. Məsələn, “AXC bildirmişdir ki.....” ifadəsində söhbətin Azərbaycan Xalq Cəbhəsindən yoxsa Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən gəlməsi məlum olmur. Belə ifadələrin sayını istənilən qədər artırmaq olar.

Söz birləşmələrinin omonimliyinə gəldikdə isə hörmətli professorumuz Həsərət Həsənova görə məcazi mənada işlədilən söz birləşmələri müstəqim mənalı söz birləşmələri ilə sintaktik səviyyədə omonimlik yaradır [5, s. 22-23].

Qeyd edək ki, bunu da sintaktik yolla yaranan omonimlər kimi qeyd etmək mübahisəli görünür. Sintaktik omonimliyin meyarı omonim söz birləşməsinə uyğun gəlmədiyindən, biz söz birləşmələrinin omonimliyini qəbul etmirik. Belə olduğu təqdirdə omonim cümlələrdən söhbət açmaq qeyri-mümkündür.

Başqa dillərdən fərqli olaraq Azərbaycan dilində omonimlərin bir qismi nitq hissələrinin bir-birinə keçməsi hesabına əmələ gəlir. Bu proses qanunauyğun bir hadisədir. İsimlərin atributivləşməsi, adverbiallaşması və sifətlərin substantivləşməsi nəticəsində dilimizdə külli miqdarda leksik-qrammatik omonimlər yaranmışdır.

Göründüyü kimi, omonimlər dilin leksik və qrammatik xüsusiyyətlərini özündə birləşdirən, səs tərkiblərinə görə müəyyən oxşarlığı olan, müxtəlif anlamlı sözlər olub, dilçiliyin mürəkkəb problemlərindəndir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Müasir Azərbaycan dili. I cild. Bakı, 1978.
2. Tağızadə A., Xocayev X.S. Müxtəsər üslubiyyat, orta məktəb üçün. Bakı: Azəməşr, tədris-pedoloqji şöbəsi, 1933.
3. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. BDU nəşri, Bakı, 2001, s. 58
4. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı, 2008, s.164
5. Həsənov H. Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin omonimlər lüğəti. Bakı, 1981.
6. Vinogradov V. Ob omonimakh i smeynix əvleniyax. «Voprosi əikoznaniə». №1 Moskva, 1960.
7. <https://aem.az/index.php?newsid=793>.
8. <http://82.194.16.162:8080/xmlui/bitstream/handle/>
9. <https://azkurs.org/5-coxmenallgn-varanma-yollar.html?page>

Açar sözlər: Omonimlər, omonimlərin mənşəyi, leksik omonimlər, ixtisarlara omonimliyi, sintaktik yolla yaranan omonimlər

Ключевые слова: Омонимы, происхождение омонимов, лексические омонимы, омонимы сокращений, синтаксически образованные омонимы

Key words: Homonyms, origin of homonyms, lexical homonyms, homonyms of abbreviations, syntactically formed homonyms

Nitqdə omonimlərin rolu

Xülasə

Omonim və çoxmənalı sözləri, tədqiqatçılar leksik üsul tətbiq etməklə də, ayırırlar. Belə ki, müəyyən mənə bildirən sözü sinonimləri ilə tutuşdururlar. Əgər bu sözlər həmin mənəyə sinonim olarsa çoxmənalı, sinonim olmazsa omonim olur. Omonimlər tarixi kateqoriya olub, ta qədim dövrlərdən mövcud olmuşdur. Zaman keçdikcə dilin lüğət tərkibilə bərabər, omonimlər də dəymiş, inkişaf etmiş, təkmilləşmiş və xeyli artmışdır. Bir tərəfdən yeni məfhumların əmələ gəlməsi ilə əlaqədar yeni ifadə vasitələrinin yaranması, digər tərəfdən sözlərin mənalarının dəyişilməsi omonimlərin dildə artmasına təsir göstərmişdir. Dilimizdə işlənən omonimlərin müəyyən hissəsi alınma sözlərin payına düşür. Zəruri ehtiyacdən doğan tələbatla görə dilimizə daxil olan belə sözlər, bir tərəfdən dilimizin lüğət tərkibinin zənginləşməsinə səbəb olan amillərdən biri kimi özünü göstərir; digər tərəfdən də omonim sözlər kimi işlədilir.

Omonimlərin əmələgəlmə yolları, əsasən üç şəkildə qruplaşdırılır. Biz yalnız leksik yolla əmələ gələn omonimləri omonim kimi qəbul edirik.

Роль омонимов в речи

Резюме

Для отличия омонимов от многозначных слов используются разные методы. Ряд исследователей предлагают различать их, применяя морфологический метод к омонимам и многозначным словам. Слова, образованные добавлением одних и тех же суффиксов, указывают на многозначность, а слова, образованные разными суффиксами указывают на омонимию. Омонимы являются исторической категорией и существуют с древнейших времен. С течением времени вместе с словарным запасом языка формировались развивались, совершенствовались и значительно увеличивались и омонимы. С одной стороны, появление новых средств выражения вследствие образования новых понятий, с другой стороны, изменение значений слов повлияло на увеличение количество омонимов в языке. Определенная часть омонимов, используемых в азербайджанском языке, относится к заимствованным словам. Такие слова, вошедшие в словарь азербайджанского языка из – за необходимости, с одной стороны, выступают одним из факторов, приводящих к обогащению словарного запаса нашего языка; с другой стороны, они используются как омонимы. Способы образования омонимов в основном группируются по трем направлениям. Омонимами мы считаем только лексически образованные слова.

The role of homonyms in speech

Summary

Homonyms are a historical category and have existed since ancient times. Over time, along with the vocabulary of the language, homonyms were formed, developed, improved and significantly increased. On the one hand, the emergence of new means of expression due to the formation of new concepts, on the other hand, changes in the meanings of words influenced the increase in homonyms in the language. A certain part of homonyms used in our language refers to borrowed words. Such words, which entered our language at the request arising from necessary necessity, on the one hand, act as one of the factors leading to the enrichment of the vocabulary of our language; on the other hand, they are used as homonyms. The methods of forming homonyms are mainly grouped into three ways. We consider only lexically formed homonyms to be homonyms.

Rəyçi: prof. R.Həbibli